UDK 341.231.14:339.923(4-672EU)
doi 10.7251/PR7326759P
Оригинални научни чланак

ДИФЕРЕНЦИРАНЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ И СОЦИЈАЛНА ПОЛИТИКА: ИЗМЕЂУ ФЛЕКСИБИЛНОСТИ И НАРУШАВАЊА КОНКУРЕНЦИЈЕ – ЛЕКЦИЈА ИЗ ИСТОРИЈЕ ЕВРОПСКИХ ИНТЕГРАЦИЈА

Проф. др Јелена Ћеранић Перишић[1]

Апстракт: *Јачање комунитарних надлежности у области социјалне политике била је тема током преговора о Уговору из Мастрихта. Како се влада Уједињеног Краљевства (УК) са тиме није усагласила, једини начин да се оствари одређени напредак био је да се одустане од учешћа свих дванаест држава чланица ЕЗ и приступи алтернативном решењу – диференцираним интеграцијама. Оне омогућавају да се државе чланице ЕЗ/ЕУ налазе у различитом положају у погледу опсега права и обавеза у оквиру одређених политика ЕУ. Дакле, диференциране интеграције пружају могућност свакој држави чланици да се интегрише сопственим ритмом. Сарадња у области социјалне политике између једанаест држава чланица институционализована је Уговором из Мастрихта. Утицај социјалних варијабли на конкуренцију у унутрашњости ЕЗ/ЕУ веома је тешко одредити. Сходно томе, као једна од негативних последица специфичног положаја УК често је помињана и могућност премештања седишта предузећа са континента на британску терито-*

[1] Редовни професор на Факултету правних наука Паневропског универзитета „Апеирон“, Бања Лука; научни саветник Института за упоредно право, Београд; ceranicj@gmail.com, https://orcid.org/0000-0002-1465-510X. Овај рад настао је као резултат истраживања у оквиру пројекта „Право и циљеви одрживог развоја: Први део” који у 2026. години спроводи Институт за упоредно право уз финансијску подршку Министарства науке, технолошког развоја и иновација (евиденциони број: 451-03-33/2026-03/200049 од 5. 2. 2026.).

рију. Ова тема посебна је значајна у савремено доба у контексту Брегзита. У раду је најпре представљен начин на који је институционализована сарадња у области социјалне политике. Потом су размотрене правне последице сарадње у овој области, у смислу измена у раду институција ЕУ и успостављања два конкурентна режима у области социјалне политике. Затим су испитани домети Социјалног споразума. Напослетку је анализиран однос социјалних стандарда и економске конкурентности након Брегзита.

Кључне речи: *социјална политика, Социјални споразум, диференциране интеграције, конкуренција, Брегзит.*

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

У другој половини осамдесетих година 20. века отворена је дискусија о унапређењу сарадње држава чланица Европских заједница у области социјалне политике. Као посебно искристалисало се питање усвајања Повеље о основним социјалним правима радника. У то време у Уједињеном Краљевству (УК) на власти је била конзервативна партија која се изричито противила развоју комунитарних надлежности у области социјалне политике. Иако је Повеља била само свечана декларација без обавезујуће правне снаге, влада УК, на чијем је челу био Џон Мејџор (*John Major*), одбила је да је потпише.[2]

Неколико година касније, приликом преговора о Уговору из Мастрихта, једна од тема била је и јачање комунитарних надлежности у области социјалне политике. Ни том приликом влада УК није показала флексибилност у смислу да чак није ни желела да преговара о томе.[3] Дакле, једини начин да се оствари одређени помак, односно напредак, у области социјалне политике био је да се одустане од учешћа свих (тада) дванаест држава чланица ЕЗ и да се приступи алтернативном решењу које ће омогућити да осталих једанаест земаља унапређује сарадњу. То алтернативно решење биле су диференциране интеграције.

Диференциране интеграције омогућавају да се државе чланице ЕЗ/ЕУ налазе у различитом положају у погледу опсега права и обавеза у

[2] P. Watson, „The Community Social Charter", *Common Market Law Review* 1/1991, 37–68.

[3] E. Best, „The United Kingdom and the Ratification of the Maastricht Treaty", *The Ratification of the Maastricht Treaty. Issues. Debates and Future Implications* (eds. F. Lauresen, S. Vanhoonacker), European Institute for Public Administration, Maastricht 1994, 245–278.

оквиру одређених политика ЕУ. Дакле, диференциране интеграције омогућавају свакој држави чланици ЕУ да се интегрише сопственим ритмом.[4]

Сарадња у области социјалне политике између једанаест држава чланица институционализована је Уговором из Мастрихта.

Најпре је у раду представљен начин на који је институционализована сарадња у области социјалне политике. Потом су размотрене правне последице сарадње у овој области, у смислу промена у раду институција ЕУ и успостављања два конкурентна режима у области социјалне политике. Затим су испитани домети Социјалног споразума. Напослетку је анализиран однос социјалних стандарда и економске конкурентности након Брегзита.

2. ИНСТИТУЦИОНАЛИЗАЦИЈА САРАДЊЕ У ОБЛАСТИ СОЦИЈАЛНЕ ПОЛИТИКЕ

У погледу правне технике којом је институционализована сарадња у области социјалне политике, редактори Уговора из Мастрихта имали су на располагању више начина за уношење у Уговоре сарадње успостављене између једанаест држава чланица. Један од њих био је онај који је примењен у контексту Економске и монетарне уније (ЕМУ),[5] а који се састоји од два корака: измене Оснивачких уговора и прикључења додатног протокола Уговорима. То би значило да се Уговорима најпре прошире надлежности ЕЗ у предметној области, а затим Протоколом омогући да Уједињено Краљевство ужива посебан положај, тј. да буде изузето из права и обавеза које се тичу нових надлежности ЕЗ у тој области. Иако се ова техника у пракси показала као успешна управо у случају ЕМУ, за унапређење сарадње у области социјалне политике прибегло се потпуно другачијој техници.[6]

Оснивачким уговорима омогућена је сарадња између једанаест држава чланица, тј. диференцираност у области социјалне политике, на основу Протокола прикљученог Уговорима и Споразума закљученог из-

[4] Ј. Ћеранић, Облици повезивања држава чланица у Европској унији, Службени гласник, Београд 2011, 22.

[5] Ј. Ћеранић Перишић, *Диференциране интеграције у Европској унији*, Институт за упоредно право, Београд 2025, 111–125.

[6] *Ibid.*

међу једанаест држава чланица, независно од Уговора. Другим речима, правна техника којом је институционализована диференцираност састојала се из два корака. Први корак било је прикључење Уговорима већ усвојеног Социјалног протокола којим је предвиђено да високе стране уговорнице, укључујући и УК, овлашћују једанаест држава чланица из Споразума да користе институције, поступке и механизме из Уговора са циљем доношења и примене аката и одлука неопходних за спровођење поменутог споразума. Други корак био је закључење Социјалног споразума којим су предвиђене нове материјалне одредбе у погледу унапређења социјалне политике на нивоу ЕЗ. Социјални споразум закључен је између једанаест држава чланица ЕЗ, дакле без УК.

Увођење диференцираних интеграција у област социјалне политике поделило је европску јавност. Један део позитивно је оценио тај корак, истичући да се тако држава која одбија да продубљује интеграције у оквиру одређене политике онемогућава да спречи остале земље да напредују.[7] У том контексту, могло би се чак закључити да су диференциране интеграције услуга Уједињеног Краљевства осталим земљама ЕЗ. Ипак, друга, знатно већа група аутора, сматрала је да овај формални уступак не би смео да замаскира чињеницу да се заправо ради о изузећима омогућеним УК у контексту развоја социјалне димензије процеса европских интеграција.[8] Дакле, реч јесте о уступку, односно улузи, али у корист УК. Поједини аутори су отишли дотле да су довели у питање легалност овако успостављеног правног механизма, уз аргументацију да су изузећа успостављена у корист УК у супротности са принципом једнакости и да могу нарушити конкуренцију унутар заједничког тржишта.[9] Међутим, ова изузећа од принципа једнакости држава чланица предвиђена су самим Уговорима, што имплицира да су се са њима унапред сложиле све државе чланице као „господари Уговора". Према томе, Суд правде ЕУ, као институција надлежна за поштовање права ЕЗ/ЕУ, тумачењем и применом Уговора, не би могао да доведе у питање легалност овог протокола. Самим Уговорима ЕЗ предвиђено је да протоколи, који су

[7] V. Constantinesco, „Article 118A", *Traité sur l'Union européenne. Commentaire article par article* (dir. V. Constantinesco, R. Kovar, D. Simon), Economica, Paris 1995, 333–338.

[8] P. Watson, „Social policy after Maastricht", *Common Market Law Review* 3/1993, 481–513; F. Tuytschaever, *Differenatiation in European Union law*, Hart Publishing, Oxford-Portland 1999, 24–25.

[9] C. Bernard, „A Social Policy for Europe: Politicians 1 Lawyers 0", *The International Journal of Comparative Law and Industrial Relations* 1/1992, 15–31.

резултат заједничког споразума држава чланица, представљају саставни део Уговора.[10]

3. ПРАВНЕ ПОСЛЕДИЦЕ САРАДЊЕ У ОБЛАСТИ СОЦИЈАЛНЕ ПОЛИТИКЕ

Упркос томе што се легалност протокола, као саставног дела примарног права ЕУ, није могла довести у питање, правне последице поменутог начина институционализације сарадње у области социјалне политике оштро су критиковане. С једне стране, измењен је начин рада у Савету министара, као институцији која је то време једина била овлашћена за доношење одлука, у смислу да УК не само да није учествовало у гласању, већ је било искључено и из расправа у Савету. Другим речима, УК било је у потпуности изопштено из свих аспеаката рада ове институције ЕЗ/ЕУ. С друге стране, успостављена су два паралеллна, конкурентска режима у области социјалне политике у оквиру ЕУ, што је посебно интересантно.

3.1. Измењен начин рада Савета

Будући да у сарадњи у области социјалне политике ЕУ нису учествовале све државе чланице, дошло је до измена и у начину функционисања појединих институција ЕУ. Наднационалне институције (Европска комисија, Европски парламент и Суд правде ЕУ) нису претрпели никакве измене у погледу састава и начина рада. Али су зато за Савет ЕУ (Савет министара), који је у то време био једина институција овлашћена за доношење одлука у ЕУ,[11] предвиђене значајне промене. Уједињено Краљевство не само да није имало право гласа у Савету када су доношене одлуке у области социјалне политике, него није имало ни могућност присуства расправама у Савету када су на дневном реду биле теме у вези са социјалном политиком ЕУ. Образложење за овакво решење лежало је у политичким мотивима, у смислу да је Уједињено Краљевство могло, али није желело да се укључи у унапређење социјалне политике на ни-

[10] Чл. 51 Уговора о Европској унији (УЕУ).

[11] Све до ступања на снагу Уговора из Лисабона 1. децембра 2009, Савет је био једина институција за доношење одлука. На основу Уговора из Лисабона, Савет и Европски парламент доносе заједнички одлуке у поступку саодлучивања који је постао редовни законодавни поступак.

воу ЕЗ/ЕУ, те да не би требало ни на који начин да буде укључено у рад Савета када су на дневном реду питања из области социјалне политике. Ипак, ситуација је у пракси била другачија. Представници УК позивани су на расправе у Савету и када су теме биле из области социјалне политике, с тим да нису имали активну улогу. Када је УК председавало Саветом, а на дневном реду била питања из социјалне политике, представник УК уступао је председавање Саветом представнику државе чланице која би следећа по реду требало да врши функцију председавајућег.

Принцип на основу кога државе чланице које не учествују у неком облику сарадње не присуствују ни расправама у Савету изазвао је опречне реакције у доктрини. Један део се оштро противио њиховом потпуном искључењу, док су га други подржавали, а поједини се чак залагали за примену овог принципа и у оквиру Економске и монетарне уније, али не једнообразно, тј. не за све државе које не учествују у ЕМУ, већ само за оне које испуњавају критеријуме конвергенције, али не желе да учествују у ЕМУ.[12]

3.2. Успостављање два конкуретна режима у области социјалне политике

Материјалне одредбе којима је предвиђено унапређење сарадње у области социјалне политике између једанаест држава чланица не налазе се ни у Социјалном протоколу, нити у Уговорима, већ у Споразуму који није саставни део Уговора. Социјални споразум посредно је повезан са правом ЕУ Социјалним протоколом, који је прикључен Уговорима и упућује на Социјални споразум. Према томе, диференциране интеграције у области социјалне политике, институционализоване Уговором из Мастрихта, заснивају се на тзв. хибридном правном систему, који поједини аутори називају и „правним монструмом".[13]

Дакле, Уговором из Мастрихта успостављена су два паралелна, конкурентна правна режима у области социјалне политике у Европској унији. Циљ Уговора из Мастрихта није био да се УК додели општа клаузула о изласку (*opt-out*) из области социјалне политике. Разлог за то је што је некадашњи члан 118А Уговора ЕЗ садржао одредбе о социјал-

[12] C. D. Ehlermann (1995), „Différentiation accrue ou uniformité renforcée", *Revue du Marché Unique Européen* 3/1995, 191–218;

[13] E. A. Whiteford, „Social Policy after Maastricht", *European Law Review* 3/1993, 202–222.

ној политици које су се односиле и на УК. Према томе, Уговором из Мастрихта институционализована су два правна режима, два система заштите у области социјалне политике. Ова два конкурентска режима су формално гледано паралелна и алтернативна, а са материјалне тачке гледишта комплементарна. Шта то у пракси значи?

Приликом предлагања одређеног акта из области социјалне политике Европска комисија имала је могућност избора између два правна основа. С једне стране, могла је да се определи за сигурнији начин и да за правни основ изабере Социјални споразум. У том случају, предметни акт посвећен заштити у области социјалне политике би се примењивао у једанаест држава чланица ЕУ, односно четрнаест након 1995. године када су Европској унији приступиле Шведска, Финска и Аустрија. С друге стране, Комисја је могла да предложи акт заснован на некадашњем члану 118А Уговора, што значи да би се односио на свих дванаест/ петнаест држава чланица ЕУ. Међутим, имајући на уму генерално ставове УК када је у питању заштита у области социјалне политике, били су мањи изгледи да се такав акт усвоји.[14]

Европска комисија је ставове у вези са унапређењем сарадње у области социјалне политике дефинисала у Белој књизи о социјалној политици.[15] Када се одлучује о питањима која, осим што се тичу Социјалног споразума, улазе и у поље надлежности члана 118А Уговора ЕЗ, требало би да се да приоритет оним инструментима који омогућавају да се одлуке доносе сагласношћу дванаест или петнаест држава чланица ЕУ. Дакле, сваки пут када су у питању мере које се односе на здравље и безбедност радника (мере које спадају у поље надлежности члана 118А Уговора ЕЗ), требало би да се за правни основ изабере члан 118А. На тај начин би УК било укључено у расправу и усвајање те мере у Савету, а ако се мера усвоји, онда би се примењивала и у УК.[16]

Следствено томе, Комисија је изразила жељу да дванаест чланица одлучује у областима у којима је то могуће, надајући се да ће, у будућности, социјална политика почивати на јединственом институцио-

[14] C. Bernard, „Flexibility and Social policy", *Constitutional Change in the EU. From Uniformity to Flexibility?* (eds. G. De Búrca, J. Scott), Hart Publishing, Oxford 2000, 197–217.

[15] White paper, European Social Policy – a way forward for the Union, COM/94/333 final.

[16] M. A. Moreau, „Tendences du droit social communautaire: ombre et lumières á Maastricht", *Droit social* 1/1994, 80–85.

налном оквиру. Ипак, истакнуто је да тенденција да се одлуке доносе сагласношћу свих дванаест, односно петнаест, држава чланица ЕУ не би смела да послужи као оправдање за пасивност у овој области.[17]

Међутим, увођење диференцираних интеграција и успостављање два конкурентна режима у изузетно осетљивој области као што је социјална политика, ипак, на неки начин, има утицаја на конкурентност ЕЗ/ЕУ. Заправо се доводе у питање два основна циља унутрашњег тржишта, и уопште Евроспке уније: елиминација нарушавања конкуренције и социјална кохезија. Уговорима је предвиђено да је циљ хармонизације социјалних политика држава чланица елиминација свега онога што је такве природе да може да нанесе штету, тј. да доведе до нарушавања конкуренције на унутрашњем тржишту. Будући да је циљ био актуелан у време потписивања Уговора из Мастрихта, забринутост једног дела стручне јавности поводом увођења диференцираних интеграција била је потпуно оправдана. Чињеница да УК може да развија социјалну политику потпуно независно од осталих једанаест држава чланица представљала је озбиљну опасност због тога што би могла да доведе до нарушавања конкуренције унутар заједичког тржишта ЕУ у корист УК, а на штету осталих држава чланица ЕУ.[18]

Утицај социјалних варијабли на конкуренцију у унутрашњости ЕЗ/ЕУ веома је тешко одредити. Као једна од негативних последица специфичног положаја УК често је помињана и могућност премештања седишта предузећа са континента на британску територију.[19]

Међутим, током неколико година примене Споразума (од Уговора из Мастрихта који је ступио на снагу 1993. године до Уговора из Амстердама 1997. године), донет је веома мали број прописа у области социјалне политике. Једанаест, односно четрнаест, држава чланица ЕУ, потписница Социјалног споразума, било је свесно опасности усвајања мера у области социјалне политике. Како УК није било у обавези да транспонује, тј. унесе усвојене мере у области социјалне политике у своје унутрашње законодавство, доношењем прописа у овој области државе чланице би

[17] White paper, European Social Policy – a way forward for the Union, COM/94/333 final.

[18] N. Catala, „Union européenne – Source du droit socila européen", *Juris-classeur Europe*, 1995. тач. 36.

[19] У том контексту најчешће се наводи пример фабрике која се првобитно налазила у Дижону, а онда је премештена у Шкотску. Вид. N. Delorme, „Le cadre établi par le traité de Maastricht pour la politique sociale européenne", *Revue du Marché commun et de l'Union européenne* 387/1995, 244–255.

саме себе довеле у неповољнији положај од положаја УК. Управо страх од евенгтуалних поремећаја конкуренције унутар заједничког тржишта ЕУ разлог је слабе активности једанаест, односно четранест, држава чланица у погледу усвајања мера за унапређење социјалне димензије на нивоу ЕУ.[20]

4. ДОМЕТИ СОЦИЈАЛНОГ СПОРАЗУМА

Интересантно је и значајно размотрити домете диференциране интеграције у области социјалне политике. Како је правна техника којом је институционализована сарадња једанаест држава у овој области била предмет оштрих критика, део доктрине је био мишљења да је најбоље да се ова сарадња у пракси уопште не примењује.[21] И тако је и било. За време док је Социјални споразум био на снази, усвојене су само четири директиве у области социјалне политике.[22]

Иако је за УК важила клаузула о изузећу (*opt-out*), ове четири директиве имале су одјека и у УК. Наиме, и пре интеграције Социјалног споразума у Уговор из Амстердама директиве су почеле да се примењују у УК. Након унутрашњих политичких промена у УК, измењио се и њихов став у погледу унапређења социјалне димензије Европске уније. Уједињено Краљевство изразило је жељу да се у потпуности укључи у развој социјалне политике на нивоу ЕУ. Стога је поље примене директива усвојених на основу Социјалног споразума проширено и на УК.

Посматрано са ове временске дистанце (три деценије), очигледно је да су домет и значај Социјалног споразума били веома ограничени. Током неколико година важења овог споразума, забележен је минимални напредак у области социјалне политике, а директиве усвојене на основу ове сарадње почеле су да се примењују у УК и пре укидања Социјалног

[20] O. Dutheillet de Lamothe, „De traité de Rome au traité de Maastricht : la longue marche de l'Europe sociale", *Droit social* 2/1993, 194–200.

[21] V. Constantinesco (1995), 333–338.

[22] Директива о успостављању одбора европског предузећа или поступка у предузећима која имају комунитарну димензију или групама предузећа која имају комунитарну димензију са циљем информисања и саветовања радника, *JOCE,* Л 254, 30. септембар 1994; Директива о оквирном споразуму о родитељском годишњем одмору, *JOCE*, Л 145, 19. јун 1996; Директива о терету доказивања у случају дискриминације засноване на полу, *JOCE*, Л 14, 20. јануар 1998; Директива о оквирном споразуму о скраћеном радном времену, *JOCE* Л 14, 20. јануар 1998.

протокола и уношења одредаба из Социјалног споразума у Уговоре.

Поред тога, интересатно је приметити да сарадња у области социјалне политике указује на одређену законитост у оним ситуацијама када нека држава ужива изузећа (клаузуле *opt-out*) у оквиру одређене сарадње. У погледу односа државе која је субјект изузећа према тековинама те сарадње, њена решеност да очува свој положај (клаузуле *opt-out*) обрнуто је сразмерна домету тековина развијених у оквиру дате сарадње. Што су тековине сарадње значајније по обиму и амбицијама, већа је, условно речено, корист за државу која је тзв. аутсајдер. Ова држава неће ни по коју цену желети да се одрекне свог повлашћеног положаја и покушаће да добије и нека друга изузећа (тзв. центрифугални ефекат диференцираних интеграција).[23] Супротно, ако је у оквиру сарадње усвојен мали број аката ограниченог домета, остајање изван сарадње пружа држави минималне компаративне предности, а може имати високу политичку цену (репутацију периферног и тешког партнера).[24]

Уговор из Амстердама 1997. године укида Социјални протокол, а Социјални споразум укључен је у Уговоре, чиме је стављена тачка на диференцираност у области социјалне политике. Дакле, сама чињеница да је сарадња између појединих држава чланица ЕУ институционализована Уговорима, као у случају Социјалног протокола и Споразума, не представља гаранцију да ће та сарадња бити успешна и трајна.[25]

Међутим, разлози због којих је УК одлучило да одустане од изузећа и прихвати Споразум нису повезани са самом сарадњом, већ са политичком ситуацијом у земљи. Уједињено Краљевство се у сарадњу у области социјалне политике укључило захваљујући унутрашњим политичким променама, а не услед центрипеталног ефекта Социјалног споразума. Уосталом, на основу Споразума усвојен је мали број мера, делимично и због страха држава потписница да саме себи не умање конкурентност на тржишту прихватајући бројне и обавезујуће социјалне прописе.[26]

---

[23] B. Racine, P. Buffotot, G. Canivet, J. Pissany-Ferry, *Perspectives des coopérations renforcée dans l'Union européenne*, La Documentation française, Paris 2004, 210.

[24] *Ibid.*

[25] S. Van Raepenbusch, D. Hanf, „Flexibility in Social Policy", *The Many Faces of Differentiation in EU Law* (eds. B. de Witte, D. Hanf, E. Vos), Intersentia, Antwerp 2001, 65–81.

[26] C. Stephanou, „Le principe d'égalite statutaire des Etats", *Le droit de l'Union européenne en principe. Liber amicorum en l'honneur de Jean Paux,* Apologée, Rennes 2006, 272–391.

За прописе из области социјалне политике карактеристичан је висок степен флексибилности, која се манифестује у суптилнијим формама него изузећа, тј. клаузуле *opt-out* успостављене у корист УК. Под тим суптилнијим формама подразумевају се минимална хармонизација или надлежности ограничене координацијом.[27] Захваљујући овим формама флексибилности, државе чланице могу захтевати искључење из одређене области онда када сматрају да поједине мере угрожавају тековине њихове националне традиције. Самим Уговорима предвиђено је да Унија и државе чланице примењују мере којима се води рачуна о различитостима националне праксе.[28]

Упркос ограниченом времену примене и веома малом броју усвојених мера, сарадња у области социјалне политике, успостављена између једанаест држава чланица, заједно са изузећима у корист УК, представља драгоцено искуство.[29] Негативне стране правне технике којом је, Уговором из Мастрихта, институционализована диференцираност у области социјалне политике, утицале су на то како ће изгледати нови облици флексибилности предвиђени Уговором из Амстердама, нарочито када је реч о диференцираном положају, тј. изузећима појединих држава чланица у оквиру простора слободе, безбедности и правде.

Уговором из Амстердама 1997. године укинут је Социјални протокол, а Социјални споразум (у коме је учествовало и Уједињено Краљевство) укључен је у Оснивачке уговоре, чиме је стављена тачка на диференцираност у области социјалне политике.

5. ОДНОС СОЦИЈАЛНИХ СТАНДАРДА И ЕКОНОМСКЕ КОНКУРЕНТНОСТИ НАКОН БРЕГЗИТА

Питање односа између социјалних стандарда и економске конкурентности поново је добило на значају након Брегзита. Иако Уједињено Краљевство више није део Јединственог тржишта Европске уније, у европској стручној и политичкој јавности и даље је присутна бојазни да би флексибилнији регулаторни и социјални режим у УК могао подстаћи поједина предузећа да преместе своје пословање или седишта ван Европске уније. Нарочито се указује на опасност тзв. *regulatory dumping*-а,

[27] C. Bernard, 197–217; S. Van Raepenbusch, D. Hanf, 65–81.
[28] Чл. 151 Уговора о функционисању ЕУ (УФЕУ).
[29] F. De la Serre, H. Wallace, 8.

односно могућности да нижи социјални стандарди или мањи степен регулаторних ограничења постану средство привлачења капитала и инвестиција.

У том смислу, расправе које су вођене почетком деведесетих година поводом Социјалног протокола и Социјалног споразума показују изразиту релевантност. Дилема да ли диференцирани ниво интегрисаности у области социјалне политике може угрозити равноправне услове конкуренције на Јединственом тржишту ЕУ није нестала ни данас, већ се појављује у новом институционалном и политичком контексту након иступања Уједињеног Краљевства из Европске уније.

6. ЗАКЉУЧНИ ОСВРТ

Искуство Социјалног споразума показало је да диференциране интеграције у осетљивим економским и социјалним областима могу произвести тензију између продубљивања интеграција и очувања равноправних услова конкуренције на Јединственом тржишту. Управо та тензија постала је једно од кључних обележја савремене Европске уније, нарочито након низа криза које су довеле до развоја различитих облика диференцираности.

Иако је сарадња у области социјалне политике између једанаест држава чланица ЕЗ била временски ограничена и релативно скромних домета, она представља један од првих и најзначајнијих примера диференцираних интеграција у Европској унији, чији се одјеци могу препознати и у савременим облицима флексибилне интеграције.

Посматрано из данашње перспективе, стара бојазан добија нову релевантност у контексту савремених расправа о конкурентности режима унутар Европске уније. Иако се након Брегзита питање премештања седишта предузећа у Уједињено Краљевство поставља у другачијем правном оквиру, дилема о односу између социјалних стандарда и економске конкурентности и даље остаје актуелна. Савремене расправе о зеленој транзицији, дигиталној економији, платформском раду и социјалним аспектима унутрашњег тржишта поново отварају питање да ли различит интензитет регулаторне интеграције може довести до асиметричних конкурентских предности појединих држава чланица.

ЛИТЕРАТУРА

1. Bernard C., „A Social Policy for Europe: Politicians 1 Lawyers 0", *The International Journal of Comparative Law and Industrial Relations* 1/1992, 15–31;
2. Bernard C., „Flexibility and Social policy", *Constitutional Change in the EU. From Uniformity to Flexibility?* (eds. G. De Búrca, J. Scott), Hart Publishing, Oxford 2000;
3. Best E., „The United Kingdom and the Ratification of the Maastricht Treaty", *The Ratification of the Maastricht Treaty. Issues. Debates and Future Implications* (eds. F. Lauresen, S. Vanhoonacker), European Institute for Public Administration, Maastricht 1994, 245–278;
4. Catala N., „Union européenne – Source du droit socila européen", *Juris-classeur Europe*, 1995;
5. Constantinesco V., „Article 118A", *Traité sur l'Union européenne. Commentaire article par article* (dir. V. Constantinesco, R. Kovar, D. Simon), Economica, Paris 1995, 333–338;
6. Ћеранић Ј., Облици повезивања држава чланица у Европској унији, Службени гласник, Београд 2011;
7. Ћеранић Перишић Ј., *Диференцирање интеграције у Европској унији*, Институт за упоредно право, Београд 2025;
8. Delorme N., „Le cadre établi par le traité de Maastricht pour la politique sociale européenne", *Revue du Marché commun et de l'Union européenne* 387/1995, 244–255 ;
9. Dutheillet de Lamothe O., „De traité de Rome au traité de Maastricht : la longue marche de l'Europe sociale", *Droit social* 2/1993, 194–200 ;
10. Ehlermann C. D., „Différentiation accrue ou uniformité renforcée", *Revue du Marché Unique Européen* 3/1995, 191–218;
11. Moreau M. A., „Tendences du droit social communautaire: ombre et lumières á Maastricht", *Droit social* 1/1994, 80–85;
12. Racine B., Buffotot P., Canivet G., Pissany-Ferry J., *Perspectives des coopérations renforcée dans l'Union européenne*, La Documentation française, Paris 2004;
13. Stephanou C., „Le principe d'égalite statutaire des Etats", *Le droit de l'Union européenne en principe. Liber amicorum en l'honneur de Jean Paux,* Apologée, Rennes 2006, 272–391;
14. Tuytschaever F., *Differenatiation in European Union law*, Hart Publishing, Oxford-Portland 1999;

15. Van Raepenbusch S., Hanf D., „Flexibility in Social Policy", *The Many Faces of Differentiation in EU Law* (eds. B. de Witte, D. Hanf, E. Vos), Intersentia, Antwerp 2001, 65–81;
16. Watson P., „The Community Social Charter", *Common Market Law Review* 1/1991, 37–68;
17. Watson P., „Social policy after Maastricht", *Common Market Law Review* 3/1993, 481–513;
18. Whiteford E. A., „Social Policy after Maastricht", *European Law Review* 3/1993, 202–222.

Правни извори:

Директива о успостављању одбора европског предузећа или поступка у предузећима која имају комунитарну димензију или групама предузећа која имају комунитарну димензију са циљем информисања и саветовања радника, *JOCE,* Л 254, 30. септембар 1994;

Директива о оквирном споразуму о родитељском годишњем одмору, *JOCE*, Л 145, 19. јун 1996;

Директива о терету доказивања у случају дискриминације засноване на полу, *JOCE*, Л 14, 20. јануар 1998;

Директива о оквирном споразуму о скраћеном радном времену, *JOCE* Л 14, 20. јануар 1998;

White paper, European Social Policy – a way forward for the Union, COM/94/333 final;

Professor Jelena Ceranic Perisic, PhD[30]

DIFFERENTIATED INTEGRATION AND SOCIAL POLICY: BETWEEN FLEXIBILITY AND DISTORTION OF COMPETITION – A LESSON FROM THE HISTORY OF EUROPEAN INTEGRATION

Summary: *During the negotiations on the Maastricht Treaty, one of the issues under discussion was the strengthening of Community competences in the field of social policy. Since the Government of the United Kingdom opposed this development, the only way to achieve a certain degree of progress was to abandon the participation of all twelve Member States of the European Communities and resort to an alternative solution – differentiated integration. Differentiated integration allows the Member States of the EC/EU to occupy different positions with regard to rights and obligations within particular EU policies. In other words, differentiated integration enables each Member State to integrate at its own pace. Cooperation in the field of social policy among eleven Member States was institutionalized by the Maastricht Treaty. The impact of social variables on competition within the EC/EU is particularly difficult to determine. Consequently, one of the frequently mentioned negative consequences of the United Kingdom's specific position was the possibility of companies relocating their headquarters from the continent to British territory. This issue has gained renewed significance in the contemporary context of Brexit. The paper first examines the manner in which cooperation in the field of social policy was institutionalized. It then analyses the legal consequences of such cooperation, particularly the changes in the functioning of EU institutions and the establishment of two competing regimes in the field of social policy. The paper further explores the scope and achievements of the Social Agreement. Finally, it analyses the relationship between social standards and economic competitiveness after Brexit.*

Keywords: *social policy, Social Agreement, differentiated integration, competition, Brexit.*

[30] Full Professor, Faculty of Law Sciences, Pan-European University „Apeiron", Banja Luka; Research Fellow at the Institute of Comparative Law, Belgrade; ceranicj@gmail.com, https://orcid.org/0000-0002-1465-510X.